

TÜRKÇEYİ İYİ BİLMİYEN YA DA YENİ ÖĞRENEN BİREYLERİN MECAZLAR KONUSUNDA KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER

M. Fatih ALKAYIŞ

(Gaziantep Üniversitesi
Adıyaman Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi)
fatihalkayis@mynet.com

Türkçe öğrenimi hem öğrenim hayatının, hem günlük hayatın, hem de çalışma hayatının temel kaynağıdır. Türkçeyi güzel konuşan bir kişinin insanlara etkisi daha güçlüdür. Anlatıma güç katan mecazlar, bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, gelenek, görenek ve inançlarını, düşünme biçimini, nükte ve buluşlarını ortaya koyar. Aynı zamanda dilin kendine özgü olan ve onu diğer dillerden ayıran yönünü oluşturur. Düşündürücü, ince ve derin anlamlı sözler herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir ifadeler değildir. Espri kültürü ve anlama düzeyi gelişmemiş kişiler ile Türkçeyi öğrenmekte olan yabancıların mecazları anlama konusunda karşılaştıkları sorunların en büyük nedeni, bu sözlerdeki gerçek anlamın dikkate alınıp, işin mecazî boyutunun kavranamamasıdır.

Turkish learning is the main source of learning life, daily life and working life. A person, who can speak Turkish fluently, is more affective on the other people. Metaphorical idioms, make explanations more statefull, give us world thoughts, generations, thinking style, witty remarks of the people who use that language. At the same time, metaphorical idioms give us original characteristics of the language, and it is the difference of that language against the other languages. Meaningfull and metaphorical speeches are not easily understood by everyone. One of the biggest reasons about can not understanding metaphorical explanations, by the people at the less understanding level and by the foreigners who are just learning Turkish, is thinking only first meaning of those words, rather than metaphorical meaning.

*Anahtar Sözcükler: Türkçe öğrenimi, Mecazi ifadeler, Dilin kullanımı
Key Words: Turkish learning, Metaphorical words, Using language*

Yapı bakımından eklemeli, köken bakımından Ural - Altay dilleri ailesinin bir üyesi olan Türkçemiz, yüzyıllardan beri geniş alanlarda kullanılmış; bazen devlet yönetiminin desteğiyle öne çıkmış, bazen de siyasî gücün duyarsızlığı yüzünden geri plânda kalmıştır. Ancak Türkçe, karşılaşmış olduğu bütün olumsuz etkilere ve yabancı dillerin kuşatmasına rağmen, ayakta durmayı başarabilmiş ender dillerden biridir.

Türkçe, dünyanın en zengin ve en mükemmel dillerinden biridir. Bu zenginlik, dilimizin uzun bir geçmişe, sınırsız sözcük türetme olanağına, yüksek bir anlatım gücüne ve bugün dünyanın dört bir yanında milyonlarca insan tarafından ana dili olarak kullanılmasına bağlanabilir.

Türkçe öğrenimi hem öğrenim hayatının, hem günlük hayatın, hem de çalışma hayatının temel kaynağıdır. Türkçeyi güzel konuşan bir kişinin insanlara etkisi daha güçlüdür. Türkçeyi kullanma becerisi, iş hayatındaki başarıyı da artırır. İyi bir Türkçe öğrenimi görmüş insanların kitap okumaktan hoşlandıklarını, sanat hareketlerini izlediklerini ve hayattan zevk aldıklarını görürüz. Bu durum bizlere Türkçenin derinliğini, sözdizimindeki güçlü yapıyı ve mecazların Türkçede ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Bir ilgi ya da benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan sözlere mecaz denir. Bir dilde yer alan mecazların çokluğu, o dilin çeşitli bakımlardan gelişmiş olduğunu gösterir. Türkçede kullanılan sözlerin çoğunda mecazî bir yön bulunmaktadır. Atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler, ikilemeler, birleşik fiiller... bunlardan bazılarıdır. Anlatıma güç katmak amacıyla kullanılan mecazlar, bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, gelenek, görenek ve inançlarını, düşünme biçimini, nükte ve buluşlarını ortaya koyar. Aynı zamanda dilin kendine özgü olan ve onu diğer dillerden ayıran yönünü oluşturur.

Düşündürücü, ince ve derin anlamlı sözler insanlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir ifadeler değildir. Espri kültürü ve anlama düzeyi gelişmemiş kişiler ile Türkçeyi öğrenmekte olan yabancıların mecazları anlama konusunda karşılaştıkları sorunların en büyük nedeni, bu sözlerdeki gerçek anlamın dikkate alınıp, işin mecazî boyutunun kavranamamasıdır. Mecaz dikkate alınmadığında, söz konusu ifadenin gerçek anlamı insanlara şaşırtıcı gelmektedir.

İfadenin mecazî yönlerini düşünememekten kaynaklanan şaşırtıcı durumları örnekleriyle birlikte görelim:

İlk olarak “*bağla-*”sözcüğünden yola çıkalım. Bu sözcüğün gerçek anlamının yanı sıra mecaz anlamını bilmeyen bir sekretere “*Kızım bana Şube Müdürünü bağla*” diyen bir yöneticiye kızın vereceği yanıt, “*Efendim, elimde ip yok, nasıl bağlayayım?*” biçiminde olacaktır.

Yapılan bir iyilikten dolayı kişinin bir başkasını borçlu bırakması durumunda “*gebe kalmak*” deyimini kullanılır. Bir erkeğin “*Geçenlerde kavga ettiğim patronum maaşıma zam yapınca kendisine gebe kaldım*” demesi, deyim ne anlama geldiğini bilmeyenler için son derece karışık ve bulanık bir anlam doğurur; hatta akla çok farklı şeyler getirir.

“*Pişmiş aşı su katmak*” deyimini, yolunda giden bir işi bozmak anlamını taşır. Ancak bu deyim ne anlamda kullanıldığını bilmeyenler bu sözü duyduklarında, sanırım, yemeğin lezzetinden bir şeyler eksildiğini düşünecek ve akıllarına sulu pilav gelecektir.

Türkçeyi yeni öğrenen bir yabancıya “*Seni gökte ararken yerde buldum*” dediğinizde adamın aklına “Bu Türkler uçuyor galiba, hayret, kanatları da yok, nasıl beceriyorlar?” gibi düşünceler gelecektir. Peki, “*seninle külahları değişeceğiz*” ifadesi neyi çağırıştırır acaba? “*Aslında iyi olur, benim külahım da eskimişti*” gibi bir düşüncüyü akla getirebilir.

“*İpsiz*” deyimini boş gezen, işi gücü olmayan insanlar için kullanılır. Bir kişi için “*O adam ipsizin biri, hiçbir işe yaramaz*” dendiğinde, sözcüğün ne anlama geldiğini bilmeyen bir kişinin

düşüneceği ilk şey, “*Demek ki işe yaramak için ip ile dolaşmak gerekiyor, hemen kendime biraz ip bulayım*” olacaktır.

Anne, yaramazlık yapan çocuğuna “*Evlâdım, biraz ağır ol*” diyor. Bunun üzerine çocuk, ağır olmak için daha çok yemek yiyor ve büyüyünce de fazla kilolarından şikâyet ediyor. Buradaki sorun, annenin kullanmış olduğu mecaz anlamlı ifadenin çocuk tarafından gerçek anlamıyla algılanmasıdır.

Bir kişinin “*Bana yapılan haksızlıktan sonra çılgına dönmüştüm*” ifadesi “*çılgına dönmek*” deyiminin anlamını bilmeyen birine şunları söyler: “*Çılgına dönmeye ne gerek var, keşke duvara dönseydin*”.

“*Yönetim Kurulu üyeliğine soyunan arkadaşımız, sonunda muradına erdi*” ifadesinde geçen “*soyunmak*” sözü, kendini bir işe hazırlamak, işi istemek anlamlarına gelmektedir. Sözün bu anlamlara geldiğini bilmeyen kişinin aklına, cümlede adı geçen yönetim kurulu üyelerinin karşısında elbiselerini çıkardığı gelecektir.

Başarılması zor görünen işler ve geçimini zor koşullar altında sağlayan kişiler için kullanılan deyim “*iğneyle kuyu kazmak*”tır. Deyimin yansıttığı anlamı bilmeyen bir yabancı, “*Tuhaf şey, kuyu kazmak için neden iğneyi kullanıyor bunlar? Bu iş, Çinlilerin çöp ile pilav yemesinden daha zor*” demekten kendini alıkoyamayacaktır.

Bir kişiyi kötülemek üzere söylenen sözler için “*taş atmak*” deyimini kullanılır. Deyimin kullanımını bir örnekte görelim: “*Hey arkadaş, sabahtan beri bana taş atıyorsun*” ifadesinde geçen “*taş atmak*” deyimini bilmeyen biri, acaba kendisine taş atılan kişinin yüzünde ya da başka bir yerinde iz var mı diye bakacaktır.

Bir kişiye “*Senin tipin kayık*” diye seslendiğinizde bu sözü duyan, ancak deyim ifade ettiği anlamı bilmeyen bir yabancı ne düşünecektir acaba? “*Bu adam denize düşse boğulmaz, çünkü tipi kayık*” şeklinde bir düşünce geçerse aklından, hiç şaşırmanın. Çünkü “*kayık*” sözcüğü kendisini yanlıttacaktır.

Bunların yanında, dilimizde kullanılan birtakım deyimler de vardır ki, onlar sadece Türkler içindir ve sadece Türkler tarafından kullanıldığında bir anlam ifade ederler. Örneğin, söylenenleri anlamayan bir Fransız’ın “*Meseleye biraz Fransız kaldım*” demesi nasıl beklenemezse, bir Arap’ın da “*Bir şey anladysam Arap olayım*” demesi beklenemez.

Mecazlar toplumun hayal gücünün derinliğini ve estetik zevkini yansıtan göstergelerdir. Bunların anlaşılabilmesi için toplumun kültürünün; yaşam biçimi, his, duygu, düşünce, anlayış düzeyi

ve hayat felsefesinin iyi kavranması gerekmektedir. Bu gereklilik sağlanmadığı sürece yazılışları aynı, ancak anlamları farklı olan kavramlar birbirinden ayırt edilemez. Sonuçta, çalıştığı dilin mecazlarını tanımayan birey, o dili öğrenmiş sayılmaz.

KAYNAKLAR

1. AKSAN, Dođan; Anlambilim, Engin Yayın Evi, Ankara – 1999.
2. AKSAN, Dođan; Türkçenin Gücü, Bilgi Yayın Evi, Ankara – 1999.
3. GÖKER, Osman; Uygulamalı Türkçe Bilgileri, 3 cilt, MEB Yayınları, İstanbul – 1997.
4. İmlâ Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara – 1996.
5. OĞUZKAN, Ali; Örneklerle Türkçe ve Kompozisyon Bilgileri, MEB Yayınları, İstanbul – 2001.
6. ÖZ, M. Feyzi; Uygulamalı Türkçe Öğretimi, Anı Yayıncılık, Ankara – 2001.
7. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2 cilt, Ankara – 1998.